

ARMÁDNE MÚZEUM ZÁPADNEJ AUSTRÁLIE

JÁN KORČEK

KORČEK, J.: The Army museum in the West Australia. *Vojenská história*, 11, 3, 2007, pp. 150–167, Bratislava.

The author, a military historian from Slovakia, explains the system of museums in Australia. He focused especially on the Army Museum of the West Australia. He briefly informs the Slovak readers about the permanent exposition, collection formation, and performance orientation of the institution. He handles with financing, entering into social and military structures.

Military museums. West Australia.

Austrália má trikrát viac historických artefaktov ako obyvateľov, ale iba menšia časť z nich je vystavená vo verejných expozíciách. Podľa štúdie centrálného štatistického úradu k 30. júnu 2000 vlastnili všetky múzeá 61,6 milióna artefaktov, umeleckých prác a iných historických objektov. Len 16 % z nich je vystavených a 41 % potrebuje zreštaurovať. 2 049 múzeí, galérií a historických nemovitostí navštívilo v roku 2004 27,5 milióna registrovaných návštevníkov. Ako sú na tom vojenské múzeá, nehovoriac o bohatých súkromných zbierkach militárií, sa z oficiálnych štatistík veľa nedozvieme. Ak nerátam námorníctvo a letectvo, krajina má vyše 50 vojenských múzeí, samostatných pamätných výstav či kolekcii. Rozptýlené sú od pobreží Korálového a Tasmanovho mora až po Indický oceán. To znamená po celom kontinente (queenslandský Townsville na severe, tasmánsky Hobart na juhu, západoaustrálsky Perth). Iba k máloktorým bývajú finančno-materiálne zriedla štátnych orgánov austrálskej federácie tak štedro naklonené, ako ku kvartetu prestížnych. Na základe obmedzených dostupných informácií som z nich vytipoval: *Australian War Memorial* v Canberre, múzeum Kráľovského austrálskeho letectva RAAF vo Viktórii – *Royal Australian Air Force Museum Point Cook*, armádne múzeum v Bandiane vo Viktórii a centrum historických tradícií austrálskeho vojenského námorníctva RAN – *Royal Australian Navy Heritage Centre* pri Sydney.¹ Slávnostný deň otvorených dverí spustil 15. decembra 2002 cyklus odborných a kultúrno-spoločenských podujatí, ktorými si pripomenulo 25. výročie svojho založenia Armádne múzeum Západnej Austrálie. Už len pre veľkolepý program, záujem širokej verejnosti a hojnú účasť návštevníkov by táto akcia stála za zhodnotenie. Myslí, že pre čitateľov na Slovensku bude skôr zaujímavé i osožné stručne ich oboznámiť so stálou expozíciou, zbierkotvornou činnosťou a výskumným zameraním tejto inštitúcie. Ešte predtým však jedno malé odbočenie. Nabáda ma k nemu spomienka na turbulencie vývoja

1 KURING, I.A.: *Historical Army Museums & Army Collections*. In: *Military Archaeology in Australia and the Pacific. Management of Military Sites*; <http://www.defence.gov.au/army/ah/>; life.csu.edu.au/~dspennem/MILARCH/; www.collectionsaustralia.net.

nášho vojenského múzejníctva po vzniku SR v roku 1993. Stovky príslušníkov austrálskych ozbrojených síl v činnnej službe a zálohe, turisti, záujmové spolky, kluby, asociácie najrôznejších vojensko-historických zameraní, dokázali spolu s lektormi a spolupracovníkmi múzea, že i v tieni celoštátnej kampane storočnice vzniku austrálskej armády, bez účasti generality a špičiek politického establišmentu, dá sa s dávkou lokálpatriotizmu pripraviť nielen populárna oslava v takpovediac rodinnej atmosfére, ale aj kvalitná reinstalácia expozície. Stálu expozíciu navyše obohatili putovné výstavy zo zápožičiek sesterských múzeí v Sydney, dôstojne prezentované rarity vojenských vozidiel, dopravnej, spojovacej a zdravotníckej techniky z domácej reštaurátorskej dielne a od súkromných zberateľov, „oprášený“ materiál z depozitov. Čo sa nevošlo do interiéru, umiestnili scenáristi vonku do hliníkových stavebnícových prístreškov a vojenských poľných stanov. Vzhľadom na tunajšiu stredomorsko-tropic-ký klímu je to riešenie vhodné rovnako pre provizórnu i celoročnú prevádzku.

The Army Museum of Western Australia (AMWA) patrí do radu vojenských múzeí, ktoré čerpajú prostriedky na činnosť z kombinovaných finančných a materiálnych zdrojov súkromných korporácií, jednotlivcov, darov od sponzorov, zo štátneho i federálneho rozpočtu. Dotácie z mešca rezortu obrany, respektíve jeho časti určenej pozemným vojskám, idú (podobne ako v prípade ďalších siedmich múzeí zhodného typu²) do oblasti vlastníctva a prevádzky budov, pozemkov, autoparku ťažkej vojenskej techniky s materiálom a odborníkmi na jej údržbu, na mzdy zamestnancov s veľmi úzko limitovaným počtom stálych a kontraktových funkcií, na vitrinový a displejový mobiliár, výmeny, nákupy a iné formy akvizície veľkorozmerných či finančne náročných exponátov. AMWA podlieha v najvyššej inštancii Armádnemu výboru pre historické plánovanie (*Army Historical Policy Committee*) na Ministerstve obrany, ale profesionálne ho usmerňuje Útvár pre dejiny Armády v rámci Generálneho štábu pozemného vojska (*Army History Unit*). Konceptne ho 20 rokov riadila Múzejná rada na čele s prezidentom (1978 – 1998). V poslednej päťročnici prebrala väčšinu jej povinností a kompetencií Nadácia AMWA. Odborné vedenie majú v rukách hlavný kurátor a jeho zástupca. Obaja sú vojakmi z povolania s tabuľkovým zaradením v špecifickej zložke branných síl – tzv. *Army Reserve* na dobu určitú.³ Každodenná prevádzka AMWA leží na

2 [http://www.defence.gov.au/army/ahu/MUSEUMS/museum-ind ex.htm](http://www.defence.gov.au/army/ahu/MUSEUMS/museum-ind%20ex.htm), 30. 8. 2005: 8 Regional Museums – Army Museum of Western Australia, Army Museum of South Australia, Military Museum of Tasmania, Army Museum of New South Wales, Victoria Barracks Museum Brisbane, North Queensland Military Museum, Fort Queenscliff Museum, 10 Corps Museums, 22 Unit Collections; Australian Museums & Galleries Online. National Guide to Collecting Institutions. In: [amol.org.au/guide/ museum_types.asp](http://amol.org.au/guide/museum_types.asp), 30. 8. 2005: 1 Australian Capital Territory, 8 NSW, 1 Northern Territory, 6 QLD, 2 SA, 5 VIC, 1 WA; home.st.ai/~dunn/museums/militarymuseums.htm, 9. 3. 2004: 1 ACT, 14 QLD, 5 NSW, 2 SA, 8 VIC; www.warmuseums.com.au, 30. 8. 2005: 6 NSW, 4 NT, 23 QLD, 2 SA, 7 VIC, 6 WA.

Z múzeí špecializovaných druhov vojska a zbraní sú perfektne vybudované a nadmieru pútavé: *Royal Australian Armoured Corps Memorial & Army Tank Museum* na základni Puckapunyal vo Viktórii; národné múzeum delostrelectva v pevnosti North Fort, ktorá kedysi spadala do pobrežného pásma delostreleckej obrany prístavu v Sydney; *Museum of Australian Army Flying* pri letisku Oakley v Queenslande; múzeum vojenského spravodajstva v kasárňach Kokoda v queenslandskej Canungre.

3 Vojenské múzeá a pamätníky vyvíjajú činnosť v austrálskej armáde podľa predpisu ministerstva obrany z 29. 2. 1996 – *Defence Instructions (General) ADMIN 54-1 – Policy and Procedures for the Establishment and Management of Defence Museums and Historic Flights*. Prezidentom Múzejnej rady AMWA býval priamo veliteľ 5. vojenského okruhu v Západnej Austrálii alebo ním nominovaný dôstojník. Funkciu zvyčajne zastával hlavný manažér pre ženijné vojsko na veliteľstve okruhu. Zachovávať kontinuitu „velenia“, za prvého predsedu Nadácie múzea bol s veľkou prevahou hlasov zvolený pplk. J. Deykin, ktorý slúžil ako tajomník Múzejnej rady nepretržite od roku 1978. Spomínaný *Army History Unit* zabezpečil v rokoch 1998 – 1999 kompletne vybavenie pracoviska počítačovým hardverom i softvérom. Oproti múzeám v civilnom sektore začalo AMWA, podobne ako Vojenské múzeum na Slovensku, využívať výkonnú modernú techniku s veľkým oneskorením. Silným argumentom na jej zakúpenie bola nutnosť digitalizovať katalógy múzejných i archívnych zbierok a pre-

pleciach kolektívu nadšencov metodicky organizovaných na báze dobrovoľníctva. Ide približne o 80 aktívnych dobrovoľníkov (*active volunteers*) a 120 sponzorských členov (*sponsor members*). Zabezpečujú najmä chod lektorskej služby, výskum, konzervačné, reštaurátorské a údržbárske práce.⁴

Múzeum, okrem toho, že plní štátne úlohy a spoločenské objednávky, sa venuje i komerčným projektom. Vykonáva expertíznu činnosť, poskytuje súkromným osobám a inštitúciám služby individuálneho výskumu, najmä v oblasti vojenských medailí, radov a vyznamenaní, strelných zbraní, genealógie, priebehu vojenskej služby jednotlivcov s dôrazom na obdobie obidvoch svetových vojen. Prenajíma svoj areál, jednotlivé budovy a miestnosti na rôzne spoločenské, kultúrne, odborné a vedecké podujatia. I bez samostatného „firemného“ domainu si hľadalo a našlo bočné chodníčky k zviditeľneniu na Internete a World Wide Web, najmä vďaka turistickému ruchu. V súčasnosti už štvrtým rokom prevádzkuje vlastnú, nezávislú webstránku.⁵ Od roku 1977 bolo pôvodne umiestnené vo Východnom Perth (Dilhorn, Bulver Street). V júli – auguste 1995 presídlilo do delostreleckých kasární na Burt Street, ktoré sú vzdialené iba 15 minút pešej chôdze z centra prístavného mesta Fremantle.⁶ Pohodnejších sem privedú štyri autobusové linky MHD č. 102, 103, 104 a 106. Bleskový spoj *CAT Bus* využívajú okrem domáceho bohémskeho obyvateľstva predovšetkým turisti. Trasa vedie okruhom celého mesta. Hustotou intervalu 15 – 30 minút pokrýva 7 dní v týždni, cestovné je zdarma. Múzeum je prístupné verejnosti po celý rok cez víkendy a v stredu od 11.00 do 16.00 h. Počas sviatkov a prázdnin sú hodiny predĺžené. Návštevy väčších skupín turistov a tematicky ladené prehliadky pre kolektívy záujemcov je možné bez problémov vopred dohodnúť prakticky v ľubovoľnom termíne, najlepšie však v stredu až piatok.⁷ Z dôležitých funkcií AMWA, ktoré využívajú tunajší historici i ja osobne, by som vyzdvihol jeho organizačnú záštitu nad Vojenskou historickou spoločnosťou Austrálie (pobočka pre Západnú Austráliu), internú knižnicu a archívne zbierky. Na prílepenie k rozpočtu si prevádzkuje antikvariátnu predajňu špecializovanej literatúry z oblasti vojenskej histórie a vychýrený stánok s občerstvením. Symbolická výška vstupného 3 až 12 dolárov sa totiž dosiaľ umelo udržiava iba z dotácií mestskej samosprávy a štátnych fondov pre rozvoj cestovného ruchu, záchranu kultúrnych a historických pamiatok.

Počas výročných osláv vzniku AMWA sa zaplnil exponátmi aj rozľahlý priestor nástupiska pre vojská pred priechlím hlavnej jednoposchodovej budovy, ktorej pravé krídlo patrí múzeu a ľavé obýva Vojenský vysokoškolský oddiel Západnej Austrálie pre výcvik a ďal-

pojiť ich do celoaustrálskej siete tak v rezorte MO, ako aj na úrovni jednotlivých štátov a federácie. SHAW, P.: *The Army Museum of Western Australia Twenty Five Years on*. In: Sabretache, 43, 2002, č. 4, s. 3-18; http://www.defence.gov.au/army/ahu/about_ahu.htm; tamže, ...[ahu/mission.htm](http://www.ahu/mission.htm).

4 <http://www.armymuseumwa.com.au>. Prevažujú medzi nimi aktívni poddôstojníci a nižší dôstojníci, príslušníci armády vo výslužbe i zálohe, vojnoví veteráni, zberatelia militárií, aktivisti kvartálne organizovaných aukcií vojenských starožitností, vyradeného materiálu a armádnych prebytkov, modelári, študenti, strední podnikatelia, historici, múzejníci a archivári – profesionáli i amatéri, technici a mechanici, štátni zamestnanci.

5 <http://www.armymuseumwa.com.au>; www.freofocus.com/thing_s2c/text/army_museum.cfm; www.archivists.org.au/directory/dat_a/402.htm; www.traveldownunder.com.au/Western_Australia/Perth/Army_Museum_of_Western_Australia.asp; www.perthweb.net.au/aboutperth/museums.shtml. 28. 2. 2004 prehliadač Yahoo ponúkal 67 800 záznamov o múzeu z celej siete www a 4 890 z austrálskych stránok. 1. 3. 2004 Google našiel 97 700/ 8840 záznamov. O 1,5 roka neskôr, 3. 9. 2005, to už bolo s Yahoo 1 820 000/94 300 a s Google 748 000/58 100.

6 Múzeum bolo oficiálne otvorené pre verejnosť 15. 8. 1995 na *VP Day* (ref. 26). SHAW, ref. 3, s. 11; <http://www.armymuseumwa.com.au/History.html>.

7 Tamže; <http://www.armymuseumwa.com.au/OtherInfo.html>; www.ebroadcast.com.au/ecars/museums/milAus.html.

šie vzdelávanie dôstojníkov a poddôstojníkov v zálohe (*Western Australian University Regiment*).⁸ Z putovných výstav zostavených k 100. výročiu vzniku regulárnej armády v Austrálii⁹ pricestovala do AMWA z východného pobrežia cez Adelaide napr. expozícia „Kráľovskí austrálski ženisti“ (*Royal Australian Engineers*). Chronologicky obsiahla britské koloniálne fortifikácie, predfederačné obdobie, vojenské zememeračstvo a mapovanie, 1. a 2. svetovú vojnu. Prierez organizačným vývojom, účasť vo vojnách a medzinárodných ozbrojených konfliktoch v zámorí, pri obrane kontinentu, vlastných teritoriálnych a imperiálnych sfér vplyvu britského spoločenstva národov, boli stručne – oslavne zmapované vo výstave exportovanej z Canberry pod názvom „100 rokov služby – Austrálska Armáda“. Nechýbali tu základné štatistické údaje so stovkami fotografií o účasti austrálskej armády, letectva a námorníctva v dodnes rozporuplne hodnotnej vojne vo Vietname, i v rámci špecializovaných kontingentov Organizácie Spojených Národov na Blízkom východe (UNTSO – Izrael, Sýria a Libanon od 1956), v Kambodži (práce na odminovaní, UNAMIC, odzbrojovanie 250 000 Kambodžanov – UNTAC pod velením genpor. J. Sandersona, obnova komunikačnej siete 1991– 1993), v Indii a Pakistane (UNMOGIP, UNIPOM, 1950 – 1985), Kongu (ONUC 1960 – 1961), africkej Namíbii (asistenčný oddiel skupiny OSN pre tranzitívnu správu od vojenských ku civilným orgánom od roku 1989), Iráne (UNIIMOG 1988 – 1990), v Pakistane a Afganistane (UNMCTT 1989 – 1993), v občianskych vojnách a sanácii genocíd na Balkáne a v Africkom rohu, až po Operáciu *Gold* – bezpečnostné a protiteroristické zabezpečenie Letnej olympiády 2000 v Sydney. Z pravej strany vchodu do hlavnej budovy pozornosť návštevníkov pútalo 8 – 10 pojazdných vitrín z nepriestrelného skla, v ktorých Balistická spoločnosť Západnej Austrálie prezentovala výstavku *Austrálske vojenské pušky a munícia 1860 – 1960*. Bola to taká malá náplast na neradostnú skutočnosť, že práve zbierka strelných zbraní je už pomaly 10 rokov súčasťou jedinej výstavy, ktorú bežný turista nemôže vidieť. Pre nedostatok výstavnej plochy ju totiž má v dlhodobej zápožičke Hlavné oblastné veliteľstvo armády sídliace v kasárňach Leeuwin vo Východnom Fremantle.

Múzeum disponuje exponátmi, ktoré pokrývajú koloniálne a predfederačné obdobie až do začiatku 20. storočia¹⁰, dve svetové konflagrácie 1914 – 1945, studenú vojnu cez vojny v Kórei, ozbrojené konflikty v Malajzii (tzv. *Malayan Emergency* 31. 5. 1950 – 31. 7. 1960, 7 000 mužov pozemných vojsk bez údajov za RAN a RAAF, 13 zabitých a 24 ranených priamo v boji, 21 mŕtvych + 111 osôb mimooperačných bojových strát), v Indonézii – najmä na Borneu (10. 10. 1963 – 1. 10. 1966, 3 500 mužov armády bez údajov za RAN a RAAF, 17 padlých, 6 ranených, 14 ďalších mimooperačných strát), vietnamskú vojnu (tri kľúčové strategické operácie – *Coburg* v januári – februári 1968, *Thoan Thang I* v máji 1968, *Federal* vo februári 1969, s cieľom udržať základne Long Binh, Bien Hoa a hlavné mesto Saigon), vojnu

8 Po vystavovaní WAUR má celá budova pripadnúť múzeu. V menších príľahlých stavbách v areáli kasární sú umiestené kancelárie vedenia a administratívy, zasadačka, konferenčné miestnosti, archív, knižnica, antikvariát, sklady, depozity, reštaurátorské a konzervátorské dielne. Fotografie hlavných budov pozri v http://www.armymuseumwa.com.au/gallery_vehicle.html; tamže, [...gallery_grounds.html](http://www.armymuseumwa.com.au/gallery_grounds.html).

9 Podrobne <http://www.army.gov.au>.

10 T. j. do smrti britskej kráľovnej Viktórie, ktorou sa uzatvorila epocha 19. a začalo sa 20. storočie. „Stará mať Európy“ vládla Impériu, „nad ktorým slnko nikdy nezapadá“ a prežila zrod federálneho štátu Austrálsky zväz iba o 21 dní. *Commonwealth of Australia* vznikol podľa austrálskej ústavy 1. 1. 1901 spojením šiestich oblastí – nových štátov: Západná a Južná Austrália, Queensland, Viktória, Tasmánia a Nový Južný Wales. Federácia si zachovala spojenie s Veľkou Britániou ako jej domínium. Hlavou štátu bol britský monarcha – najprv teda ešte kráľovná Viktória a po troch týždňoch jej najstarší syn Eduard VII. Prvým hlavným mestom sa stalo Melbourne, od roku 1908 Canberra. IVANIČKOVÁ, E. et al.: *Kronika 20. storočia*. Bratislava 2000, s. 23-24; ROSS, J. et al. (eds.): *Chronicle of Australia*. Ringwood 2000, s. 467 a n.

v Perzskom zálive (17. 1. – 28. 2. 1991, 750 mužov), až po účasť austrálskych jednotiek v Somálsku a vo Východnom Timore na udržiavanie mieru (*peace-keeping operations*, 900 mužov UNOSOM, UNITAF, 1992 – 1995; 5 500 mužov INTERFET, 1999 – 2000).¹¹

AMWA je najväčším vojenským múzeom v Austrálii hneď po *Australian War Memorial* v Canberre. Sídli v historických budovách delostreleckých kasární vo Fremantle, ktoré postavili v roku 1902. Celý areál bol odovzdaný do užívania armády v rokoch 1911 – 1913. Ide o druhé najstaršie kasárne v krajine, ktoré sa dodnes zachovali v pôvodnom stave. Ich architektonicko-stavebný vývoj je zachytený pestrým fotografickým materiálom, maketami, originálnymi dobovými spisov, rozkazov, plánov, nákresov, schém, reprodukciami správ dobovej tlače. Túto tému spolu s obdivuhodne zachovanými i zreštaurovanými kolekciami bojových zástav, kolektívnych vyznamenaní, súpisom všetkých 14 držiteľov prestížneho Viktóriiho kríža (VC), zoznamami ocenených jednotiek, útvarov a zväzkov, čestnými názvami vojenských útvarov dislokovaných na území Západnej Austrálie, i oficiálnymi listinami s menoslovmi padlých, vtlesnali autori scenára stálej expozície do troch rozľahlých miestností z pravej i ľavej strany reprezentačného foyer vo vstupnej časti. Vo všetkých ostatných expozičných blokoch sú proporčne zastúpené vojenské rovnošaty, rady a vyznamenania, chladné a palné zbrane, citlivo doplnené dokumentačným, knižným a fotografickým materiálom. Jednotlivé epochy boli pravda pokryté ad hoc. Náročný návštevník by tu márne hľadal systematicky a vyčerpávajúco zmapovaný vývoj uniforiem, osobnej výzbroje vojakov, či vojenskej faleristiky v tom-ktorom období. Takže hlboko erudovaná klientela sa len ťažko dokáže zaobiť bez návštevy Canberry s jej spektakulárnym Austrálskym pamätníkom vojny.

Prvý veľký tematický blok je sústredený v **Galérii epochy do roku 1914**. Štandardnými muzeologickými formami a prostriedkami približuje návštevníkom pôsobenie ozbrojených síl koloniálneho zboru britskej armády v 19. storočí a v prvom decénií 20. storočia na územiach jednotlivých, vtedy ešte nie zjednotených trestaneckých (penálnych) kolónií Britského impéria na austrálskom kontinente. V samostatných blokoch sa osobitný dôraz kladie na postavenie a úlohy britskej armády pri ich spravovaní (1829 – 1901), výrazný podiel „Austráľčanov“ a britských posádok z Austrálie v juhoafrickej Búrkej vojne (11. 10. 1899 – 1. 6. 1902, 16 463 nasadených vojakov a 13 314 koní, 606 padlých¹²), činnosť britskej armády

11 Pôsobenie vo Východnom Timore domáci historici hodnotia ako doteraz najväčšiu i najúspešnejšiu operáciu *peacekeeping* v doterajších dejinách austrálskych ozbrojených síl. Začalo v rámci UNAMET a kulminovalo v multinacionálnych jednotkách INTERFET od 20. 9. 1999 do februára 2000. V kritickej etape nasadenia dosiahol INTERFET maximálny početný stav 9 908 mužov z 22 krajín sveta. 55,5 % z nich bolo austrálskych vojakov a policajtov, vrátane hlavného veliteľa celého zväzku genmjr. P.J. Cosgrovea. Po odovzdaní správy krajiny späť do rúk OSN a neskôr i vlastných mocensko-politických orgánov novovzniknutého štátu osamostatneného od Indonézie, austrálska participácia na jeho upevňovaní pokračuje dodnes pod hlavičkou formácie UNTAET (2 000 mužov). BREEN, B.: *Mission Accomplished, East Timor*. St. Leonards 2000; SMITH, M.G.: *Peacekeeping in East Timor*. Boulder 2003; STEPHENS, D.: *The Use of Force in Peacekeeping Operations – The East Timor Experience*. Melbourne 2005; <http://awm.gov.au/peacekeeping/timor/australia.htm>; tamže, <http://timor/un.htm>; tamže, <http://awm.gov.au/atwar/peacekeeping.htm>.

12 Pri štatistikách o Austráľčanoch, ktoré uvádzam pri jednotlivých vojnách (maximálny početný stav vojska – *Peak Troop Strength*, celkový počet zmobilizovaných, padlí), som porovnával údaje z expozície s poslednými syntézami a encyklopedickými dátami, hlavne z http://www.awm.gov.au/atwar/statistics/1885_1973.htm; Tamže, http://www.statistics/sudan_somalia.htm; tamže, http://www.statistics/world_wars.htm; www.defence.gov.au/army/ah/history.htm; members.iinet.net.au/~perthdps/military/links.htm. Stála výstava v AMWA sa nevenuje ozbrojeným konfliktom, v ktorých pôsobili austrálske jednotky bez kontingentov z kolónie Západná Austrália. Boli to: 1. Anglo-maorské vojny, 1860 – 61, 1863 – 1869 (2 500 nasadených v tzv. novozélandských Waikato plukoch, straty nevyčíslené); 2. Mahdího povstanie v Sudáne, 3. 3. – 8. 5. 1885, podpora egyptskej vlády v rámci britských síl proti vzbúrencom (770 mužov z Nového Južného Walesu, 9 padlých); 3. Povstanie tzv. boxero-rov v Číne, 6. 8. 1900 – 25. 4. 1901 (560 mužov v námorných kontingentoch z Nového Južného Walesu, Južnej Austrálie a Viktórie, 6 padlých).

v kolónii Západná Austrália (1826 – 1869) a napokon na vznik nového súšťačia Austrálsky zväz, v ktorom sa rozvinul systém ústrednej, federálnej brannej moci a národno-občianskych milícií (1901 – 1914). 1. marca 1901 prešli všetky jednotky, útvary a posádky s kompletným vojenským personálom v Západnej Austrálii (*WA Defence Force*) do bezvýhradnej veliteľsko-organizačnej, kádrovej, i logistickej podriadenosti federálneho vojska (*Commonwealth Military Forces*) ako 5. vojenský okruh (*5th Military District*). „Materský“ Albion musel uznať suverenitu scelenej ex-kolónie.

Galéria 2. svetovej vojny je zo všetkých autonómnych výstavných celkov najrozsiahlejšia. Pozostáva z vyše 30 miestností rôznej veľkosti, rozložených v dvoch budovách, na troch poschodiach. Začína vstupom Austrálie do vojny vo vojensko-spojenskom zväzku s Veľkou Britániou a ňou ovládaným Britským spoločenstvom národov hneď v septembri 1939.¹³ 15. septembra 1939 vláda oznámila začiatok náboru do pešej divízie na použitie „*pre službu na domácom fronte alebo v zahraničí podľa toho, ako to situácia umožní*“. Koncom novembra rozhodla o nasadení 6. divízie na Blízkom východe. Jej prvé jednotky opustili vlasť v januári 1940. Vo februári začala výstavba 7. a v máji 1940 8. pešej divízie. Výsledkom náboru dobrovoľníkov do austrálskej armády, ktorých potom mobilizovali do jednotiek určených na podporu frontových operácií britských ozbrojených síl v zámorí, bol postupne vznik 2. austrálskeho imperiálneho zboru (*2nd Australian Imperial Force*) nadväzujúceho na silnú tradíciu rovnomenného zboru z rokov 1914 – 1918 (*1st AIF*). Okrem samostatných národných jednotiek a útvarov sa občania Austrálie a Nového Zélandu zúčastnili bojov aj priamo ako príslušníci britských pozemných vojsk, kráľovského letectva i námorníctva, v menšej miere tiež v armádach USA a Kanady.¹⁴

Blitzkrieg v západnej Európe, porážka i okupácia Francúzska a štátov Beneluxu v máji – júni 1940 dostali Veľkú Britániu a jej domínia do vratkej pozície jediného aktívneho protivníka Nemecka. Dané okolnosti, spolu s nejasnými, no zjavne agresívnymi zámermi Japonska v Pacifiku, všeobecne zintenzívnili vojnové úsilie i vojenskú zaangažovanosť Austrálie v rozširujúcom sa svetovom konflikte. 8. pešiu divíziu prepravili ako nové jadro vojenskej posádky do Malajzie. 6. divízia bojovala v Palestíne. Na Britských ostrovoch sa stmelovali a precvičovali pešie brigády, ktoré potom utvorili 9. pešiu divíziu. Reorganizáciu divízií umožnila skutočnosť, že v 2. AIF nasledovali britské rozhodnutie zredukovať počet prápo-

13 Nasledujúc britskú deklaráciu, Austrália vyhlásila vojnu Nemecku 3. 9. 1939. Okamžite zostavila 1. pešiu divíziu v sile 20 000 mužov – dobrovoľníkov. V nasledujúcich dvoch mesiacoch podstúpilo intenzívny vojenský výcvik 78 000 osôb mobilizovaných do vojensko-občianskych milícií. Tisíce austrálskych vojakov z povolania i v zálohe sa podrobili leteckému výcviku v Austrálii, na Novom Zélande, na Britských ostrovoch a v Kanade, aby mohli byť zapojení do gigantickej siete medzikontinentálnej leteckej obrany Britského impéria na celom svete. S vypuknutím vojny sa austrálska vláda dostala do prekérneho postavenia. Nejasné zámery cisárskeho Japonska spolu so silnou domácou opozíciou voči náboru dobrovoľníkov pre pozemné sily expedičného zboru, ako aj voči mobilizácii regrútov pre domobranecké jednotky na kontinente, zostrili už i tak búrlivú diskusiu o tom, aký by mohol byť a aký by mal byť vojenský príspevok Austrálie pre frontové bojiško v Európe, čo sa týka počtov i zloženia pozemných vojsk. Zdôrazňujem, že s týmto problémom sa vôbec nemuselo potýkať austrálske letectvo a námorníctvo. Ich použitie nepodvázal zákon o národnej obrane výlučne defenzívnym nasadením pri obrane štátneho teritória (*home service*), resp. jeho vzdušného priestoru a výsostných vôd, takže na jeseň 1939 už slúžil dosť početný personál RAAF i RAN dávno v zámorí. http://www.defence.gov.au/army/ahu/history/world_war_ii_initiation.htm; awm.gov.au/histories/volume.asp?conflict=2.

14 GREY, J.: *The Australian Centenary History of Defence*. 1. zv. *The Australian Army*. Sydney 2001. 2.–7. zväzok syntézy sú venované: letectvu (*The Royal Australian Air Force*), námorníctvu (*The Royal Australian Navy*), vzniku a organizačnému vývoju ozbrojených síl (*Making the Australian Defence Force*), ministerstvu obrany (*The Department of Defence*), prameňom a štatistikám (*Sources and Statistics*), mapám (*An Atlas of Australia's Wars*); DENNIS, P. – GREY, J. (eds.): *A Century of Service*. Canberra 2001. Bližšie <http://www.oup.com.au/content/general.asp?content=Tachod#vol1>.

rov pešej brigády zo 4 na 3. Bojové skúsenosti z Európy podnietili Austráliu, aby začiatkom roku 1941 zostavila 1. obrnenú divíziu. Naivita hlavného velenia sa prejavila v tom, že operačný priestor divízie mal byť pôvodne limitovaný na domáce územie štátu a nikdy nemala byť nasadená mimo austrálskeho kontinentu. Vážne problémy s dopĺňovaním – akútny nedostatok živej sily, doľahol na armádu o 2 roky neskôr. V roku 1943 už musela udržiavať vo frontovej bojaschopnosti vojsko na úrovni 12 peších divízií, čo bol ďaleko vyšší počet v porovnaní k počtu obyvateľstva ako u Veľkej Británie, USA, či Japonska. Priame i nepriame bojové straty s alarmujúcim výskytom tropických chorôb, hlavne malárie a dyzentérie, zdecimovali armádu o počet mužstva a dôstojníkov ekvivalentný jednej kompletnej divízii. Druhým faktorom, čo znemožňoval plynulé dopĺňovanie zo záloh, boli limitujúce ustanovenia platného zákona o národnej obrane, ktoré bránili nasadzovať brancov i záložníkov mobilizovaných povolávacími rozkazmi ministerstva obrany do služby mimo územia Austrálie. Mnohé miličné jednotky a útvary pritom už organizačne patrili do AIF, nakoľko ich z 3/4 tvorili dobrovoľníci. Vo februári 1943 bol schválený zákon, ktorý umožňoval oddielom milície slúžiť kdekoľvek v oblasti juhozápadného Pacifiku pod líniou rovníka.¹⁵

Chronologická nadväznosť určite nebola riadiacim kritériom pri koncipovaní výstavy venovanej druhej vojne. Napr. jeden zo zlatých unikátov medzi trojrozmernými artefaktmi múzejnej zbierky je realisticky zaranžovaný hned' na začiatku prvej sály. Motorový ponorný čln „Šípová Ruženka“ (*Motor Submersible Canoe „Sleeping Beauty“*) používali v období 1943 – 1944 špeciálne diverzné útvary (*Z Special Unit*) v operáciách Jaywick a Rimau. Pod rúškom noci prenikali na týchto miniponorkách do prístavu Singapúr okupovanom Japoncami a robili tam deštrukcie. Vystavený kus, vyrobený v roku 1943, je jediným zachovaným exemplárom svojho druhu vo svete! Ku kuriozitám, kde bojový alebo prepravný výkon hraničil so športovým, zaraďujem aj vojenské bicykle z roku 1940: skladací a kolobežkový bez reťaze a ozubených kolies určený pešiakom.

Na mohutnej chronologickej makete sú geograficky zobrazené rozhodujúce oblasti a sektory frontových a expedičných bojov austrálskej armády na bojiskách v Ázii, Tichomorí, v Polynézii (1939 – 1943 Blízky východ, 1941– 1942 Malajzia, 1942 – 1945 Juhozápadný Pacifik, 1945 Borneo). Grafický priebeh dôležitých bitiek, resp. dokumentárne filmové spravodajstvo vojenských korešpondentov, si možno preštudovať z krátkometrážnych filmov, kvalitných videozáznamov i DVD v interaktívnych displejoch a multimedialných „kábinkách“. Z heroických kampaní, ktoré tvoria klenotnicu bojových tradícií nielen zúčastnených jednotiek, ich nástupníckych formácií, združení ich veteránov a rodinných príslušníkov, ale i súčasnej modernej armády, sú na vysokej muzeologickej úrovni spracované dobytie Bardie (6. divízia, január 1941); boje o Tobruk („Tobrúcke krysy“ z 9. a 16. pešej divízie, apríl – december 1941); kampaň v Sýrii a dobytie hlavného mesta Damask (jún 1941, britské jednotky so Slobodnými Francúzmi a 7. divíziou AIF vytlačili nemecko-vichystické oddiely, Austrálčania mali straty 1 600 mužov, vrátane 416 padlých priamo v boji); protiofenzíva v džungliach Novej Guiney (7. divízia, september – december 1942, tzv. Kokoda Trail¹⁶); prvá významná porážka obojživelných jednotiek japonskej armády v pozemných

15 <http://awm.gov.au/atwar/ww2.htm>.

16 Expozičný tón týchto krvavých kampaní sa nesie v duchu starších prác vojenskej historiografie. Tie, mierne povedané, plne nedoceňovali ich strategicko-operačný význam. Až z monografií posledných rokov sa môže dozvedieť, že nielen Flámsku, Yprés, či Somme z 1. svetovej vojny právom patrí nehynúce miesto v histórii vojen, v ktorých bojovali austrálski vojaci. Rovnocenné postavenie, ak nie dokonca dôležitejšie pre Austráliu a jej obyvateľstvo, v historickej pamäti a tradícii patrí takisto lokalitám ako Kokoda Trail, Milne Bay, Gona, Sananada, Buna. Fakty sú prosté. Ak by *Aussie diggers* v rokoch 1942 – 1943 nezastavili Japoncov na Papui,

bojoch so zmiešanou austrálsko-americkou posádkou (august 1942, Milne Bay vo východnej Papue, neskôr Port Moresby, armádnym jednotkám posilneným RAAF velil genmjr. C. Clowes); obrana prístavu Fremantle, ako i celej Západnej Austrálie za pomoci Američanov s kombinovaným využitím pozemných, námorných, i leteckých síl (opevnenia, delostrelectvo, domobrana, ponorkové loďstvo, zamínovanie Indického oceánu, poľné letiská, radarové stanice)¹⁷; kontinentálna protiletecká obrana austrálskej pevniny; Lesnícko-drevárske prápory a drevospracujúce firmy 1940 – 1945; účasť žien v pozemnom vojsku na domácom území (*Australian Women's Land Army*) a v zbrojárskom priemysle; súhrnný prehľad vojenskej služby austrálskych žien 1941– 1947; dobrovoľné pomocné oddiely z radov civilných osôb (*Voluntary Aid Detachments*); lekársko-zdravotnícka služba v austrálskej armáde 1902 – 1945; 2. austrálska komando-eskadra 2. pluku komandos v bojoch s Japoncami 1941– 1945 (Východný Timor, obrana Dili, evakuácia z Timoru v decembri 1942, Nová Guinea: jún 1943 – september 1944, patrolovanie v New Britain: apríl – 15. august 1945, dnes súčasť Papuy-Novej Guiney); vznik, rozvoj a dôležité symptómy vojenskej spolupráce Austrálie s USA vo vojne v Tichomorí; neutralizácia japonských vojsk na New Britain, v severnej časti Šalamúnových ostrovov a na Novej Guinei (5. divízia, 11. armádny zväz, 6. divízia, od novembra 1944); znovudobýjanie Bornea (7. a 9. divízia, filipínska i malajská časť ostrova + Brunej – Balikpapan, Tarakan, Labuan, máj – august 1945), atď.

Vitríny obsahujú archívne fotografie, originály spisov, fotokópie dokumentov, ale hlavne figuríny vojakov v uniformách, samostatné uniformy, zbrane (+ ich rezy, schémy, makety, popisky technicko-taktických údajov), súčiastky výstroje, výzbroj, súkromné fotografie, korešpondenciu, vyznamenania, odznaky, vojenské doklady, stovky osobných predmetov, rodinných „relikvií“ a iných efemér z pozostalosti jednotlivcov. Pre mládež sú, samozrejme, silným lákadlom makety pásovej a kolesovej vojenskej techniky, diorámy v zmenšených mierkach i v reálnych životných rozmeroch. Pri triedení a digitálnej katalogizácii prekrásnej zbierky plagátov súdobej armádnej propagandy (1912 – 1945) mi bolo veľmi ťažko nepodľahnúť subjektívnemu vkusu a verejne dať vystaviť iba zo tri desiatky skutočne najreprezentatívnejších kusov. Osobne som mal možnosť prispieť tiež k reinstalácii tých častí stálej expozície, čo ilustrujú strádanie civilného obyvateľstva za vojny (tzv. *Rationing* – lístko-

ich domovina by bola ďalším územím na rane útočných agresíí cisárskej armády. Dramatické, no pravdivé je toto oneskorené poznanie. Legende generálov Blameyho i MacArthura snáď veľmi neškodí zosobnenie ich veliteľských chýb a zlyhaní, hlavne v defenzívnej fáze kampane Kokoda a Milne Bay, v ktorej rezignácia hlavného velenia na útočnú iniciatívu priniesla „navýšenie“ ľudských strát oproti nevyhnutnej kalkulácii štábných plánovačov. Pre pochopenie heroizmu austrálskeho vojaka stojí za to „vrátiť do dejín“ zabudnutých, alebo ignorovaných veliteľov ako pplk. R. Honner a brig. gen. A. Potts. Z Kokody nemusíme robiť udalosť význačnejšiu než Gallipoli. V bojoch na ostrove Papua je však správne vidieť hroziacu cestu, ktorá Japoncom otvárala potenciálnu dialnicu k okupácii austrálskeho kontinentu. Kokoda v súčasnosti právom zaujala miesto medzi „ikonickými bitkami“ druhej svetovej vojny v historickej pamäti Austráľčanov. Máličko bežných občanov, žiaľ, vie vymenovať aspoň 2 – 3 mená významnejších účastníkov, nehovoriac už o tom, že by poznali jej čo i len elementárne reálie. Podrobne JAMES, W.M.: *Field Guide to the Kokoda Trail*. Lane Cove 2006; LINDSAY, P.: *The Essence of Kokoda*. Prahran 2005; Tenže: *The Spirit of Kokoda*. Prahran 2005; FRITZSIMONS, P.: *Kokoda*. Sydney 2004; BRAGA, S.: *Kokoda Commander: the Life of Major-General „Tubby“ Alen*. South Melbourne 2004; HAWTHORNE, S.: *Kokoda Trail*. Rockhampton 2003; HILLMAN, R.: *The Kokoda Trail*. Port Melbourne 2003; HAM, P.: *Kokoda*. Pymble 2004; BRUNE, P.: *Bastard of a Place*. Crows Nest 2004; Tenže: *We Band of Brothers: A Biography of Ralf Honner, Soldier and Statesman*. Sydney 2000; Kokoda 1942. Canberra 2002.

17 Na veľkoplášnom modeli územia Západnej Austrálie sú vypichnuté všetky strategicky dôležité regióny a jednotlivé miesta obrany štátu v rokoch 1939 – 1945. Interaktívna svetelná podpora doplní výchovno-poznávací audiovizuálny systém, ktorý však už pri dnešných možnostiach digitálnej techniky a multimédií pôsobí zjavne archaicky. Prirýchlilo sa sám zmenil na historický exponát! Západoaustrálska vláda pritom vložila do jeho projektu a výroby niekoľkostotisíc dolárov v roku 1995 pri 50. výročí skočenia druhej svetovej vojny. Bližšie SHAW, ref 3, s. 10.

vý systém na potraviny a odevy, kupóny na plyn a benzín, opevňovanie pobrežia proti očakávanej invázii Japoncov, internácia cudzích štátnych príslušníkov). Živý obraz o protivníckovi sa dá vytvoriť z trofejných súčiastok výstroja a výzbroje nemeckého Afrika Korps a talianskej armády z ťažení 6. a 9. divízie v severnej Afrike 1940 – 1942 – napr. v Líbii, na polostrove Kyrenajka, pri El Alamejne, v Egypte a na iných bojiskách. Len vo februári – marci 1941 Spojenci rozbili v bojoch okolo Bengházi 10 divízií talianskej armády, 1 300 diel a 400 tankov. Návštevníci z Európy ocenia bohaté zastúpenie veľmi zaujímavého koristného materiálu po japonskej cisárskej armáde. Iným zdrojom exponátov odlišného nazerania na kategóriu nepriateľských vojakov je potom život talianskych a nemeckých vojnových zajatcov internovaných na území štátu Západná Austrália. Stovky z nich si tu založili rodiny a našli trvalé zamestnanie. Po skončení vojny požiadali o vystahovalectvo, alebo sa sem po pár rokoch života vo vojnu rozhárannej Európe znova a tentoraz natrvalo vrátili.

Vzhľadom na výskumné zameranie bývalého hlavného kurátora AMWA o ďalšej problematike dosť detailne informuje samostatná **Galéria vojnových zajatcov**. V čase recenzovanej návštevy bola jej reінštalácia ukončená asi tak z polovice. Aj to len vďaka stovkám brigádnických hodín odpracovaných členmi „Asociácie vojnových zajatcov“. Čo bolo zdrojom nesmierného živorenia i potupnej smrti niekoľkých tisíc austrálskych vojakov? Zajatecké a koncentračné tábory, ktoré Japonci spravidla budovali vo vražedných podmienkach tropických horúčav v džungliach okupovaných ázijských krajín a tichomorských ostrovov. Expozícia dáva odpovede aj na otázky, kedy a za akých okolností sa tam dostali. Vtedy, keď Japonci od septembra 1940 okupovali severnú Indočínu a potom v juhovýchodnej Ázii obsadzovali jednu krajinu po druhej (Malajziu, Thajsko, Barmu, Filipíny). Ďalej najmä keď vytlačili Spojencov z indonézskeho ostrova Jáva, Sumatra, Borneo, z Timoru, Ambonu¹⁸, Rabaulu a obsadili Singapúr (po kapitulácii 15. februára 1942 tam do zajatia padlo o. i. 14 972 Austráľčanov z 8. divízie). „Zajatecká žatva Tokia“ týmto však zďaleka nebola vyčerpaná! V období japonskej bleskovej vojny a po námorných bitkách, ktoré boli súčasťou vojny v Pacifiku¹⁹, sa 22 376 Austráľčanov ocitlo v zajateckých táboroch, ktoré dnes spolu s nezmyselnými pochodmi smrti z jedného lágra do druhého symbolizujú jedno z najstrašnejších utrpení spojeneckých vojakov v tejto časti zemegule vôbec: povestná väznica Changi v Singapúre²⁰, Ranau, Sandakan a Kuching na severe ostrova Borneo (dnes súčasť malajských provincií Saravak a Sabah), železnica smrti z Thajska do Barmy, pri výstavbe ktorej zahynulo na otrockých prácach okolo 13 000 vojakov z armád protihitlerovskej koalície a do 100 000 ázijských robotníkov. Mnohých Austráľčanov deportovali až na Japonské ostrovy. Dreli tu

18 Ostrovy Timor juhozápadne a Ambon západne od Novej Guiney ovládli Japonci 23. 2. 1942. Okolo 300 Austráľčanov v izolovaných bojových skupinách im však vzdorovalo s pomocou domorodého obyvateľstva v divokých džungliach až do ich stiahnutia z Timoru medzi decembrom 1942 a februárom 1943. Okolo 30 000 Austráľčanov zahynulo vo vojne v Pacifiku, mnohí z nich ako vojnoví zajatci Japonska.

19 Zložitým metodologickým orieškom je pri vyčíslňovaní týchto strát jednoznačné rozlišovanie príslušnosti vojakov zmiešaných jednotiek a zväzkov námorníctva, pozemných vojsk a letectva, nevynímajúc také „čisté“ námorné operácie, ako boli bitky v Korálovom mori alebo o Midway v máji – júni 1942.

20 The Changi Museum sa nachádza na ulici 1000 Upper Changi Road North v metropole Singapúru. Otvorené je 9.30 – 16.30, 7 dní v týždni, vrátane štátnych sviatkov. <http://www.changimuseum.com>. Zážitok z múzea je porovnateľný s návštevou Osvienčimu. Bližšie BLACKBURN, K.: *Commemorating and commodifying the prisoner of war experience in south-east Asia: The creation of Changi Prison Museum*; Tenže: The historic war site of the Changi Murals: a place for pilgrimages and tourism. In: *Journal of the Australian War Memorial*, 2000, č. 33, 2001, č. 34. www.awm.gov.au/journal/j33.blackburn.htm; tamže, .../j.34.blackburn.htm; tamže, .../au-encyclopedia/pow/ changi.htm.

v baniach, zlievárňach, pri výstavbe ciest, železníc, odstraňovaní následkov činnosti amerických bombardovacích zväzov, a pod.²¹

Vskutku autentický zážitok z expozície získava návštevník vďaka niekedy až naturalistickým rekonštrukciám a diorámam: poľná nemocnica – chatrč v džungli, choleroový infekčný stan s nakazenými vojakmi na Borneu, operácia raneného bez anestetík v bambusovom väzenskom baraku, zajatecká kuchyňa, poľné sprchy zhotovené z palmových a bambusových prútov, trio pochodujúcich zajatcov (dve ľudské trosky podopierajú na smrť vychudnutého chorého spoluväzňa, vysileného od prepracovania, zúboženého od početných zranení a nákazlivých tropických chorôb). Putovný biografický displej bol venovaný populárnemu väzenskému lekárovi pôsobiacemu s hrdinskou obetavosťou v japonských zajateckých lág-roch – Sirovi Edwardovi „Weary“ Dunlopovi (1907 – 1993).²²

Austráľania padli do nemeckého a talianskeho zajatia taktiež v bojoch v južnej a západnej Európe (8 591), v severnej Afrike (1 941) a inde. Len počas frontových kampaní na Strednom východe 1941 – 1942 zajali vojská fašistickej Osi 7 116 dôstojníkov a vojakov z 2. AIF. Mnoho tisíc ranených a 3 109 zajatcov stratili austrálske jednotky v bitke o grécky ostrov Kréta v máji – júni 1941, čo bolo o 1/3 viac, než v rámci bojov o celé pevninské Grécko na polostrove Peloponez.²³ Vecne ich mapujú výpisy z kartoték Medzinárodného výboru Červeného kríža a priestorovo-graficky dioráma z bitky o Krétu 20. mája 1941. Regionálne ich personifikuje činnosť 2. pešieho pluku 3. divízie 2. AIF pri obrane letiska Retino, zá-livu Suda a prístavu Syphakia. Z lágrov v Taliansku prešlo najviac Austráľčanov tranzitným a zajateckým táborom v Bari. Rozpisy strát ďalších zajatcov obsahujú panely venované bo-jom o Tobruk – Mecheli (1941), oázu Ruin Ridge pri El Alamejne v Západnej púšti (1942), egyptskú železničnú stanicu Tel el Eisa a dioráma 2. prápor 28. pluku austrálskej pechoty počas druhého útoku na Ruin Ridge o polnoci 26. – 27. júla 1942 (El Alamejn, Egypt). Pri obrane obkľúčeného Tobruku stratili Austráľania za 9 mesiacov 3 000 mŕtvych a ranených a 941 zajatých vojakov. 9. pešia divízia zasadená v rámci 8. britskej armády v strategickej bit-ke pri El Alamejne prišla od 7. júla do 9. novembra 1942 o 5 809 vojakov, z toho 1 225 mŕt-vych, 3 638 zranených, 946 zajatých.²⁴ Estetický zážitok z Galérie zajatcov umocňujú origi-

21 Bibliografia o austrálskych vojnových zajatcoch (*Prisoners of War – POWs*) presahuje 10 000 položiek len u zásadných kníh, odborných štúdií, článkov a memoárových prác. WALLEY, B. (ed.): *Silk and Barbed Wire*. Warwick 2001; MILNE, D.: *POW's in Japanese Camps*. East Melbourne 2002; Stolen Years. Canberra 2002; FORBES, C.: *Hellfire*. Sydney 2005. Štatistiky o zajatcoch Japoncov pozri v <http://www.pows-of-japan.v29.net>; www.awm.gov.au/encyclopedia/ww2_japanese.htm.

22 Bližšie EBURY, S.: *Weary*. Camberwell 2002; DRUMMOND, A. – BINGE, M.: *Weary Dunlop*. Mentone 2002; DUNLOP, E.E.: *The War Diaries of Weary Dunlop*. Camberwell 2005.

23 Pred náporom nemecko-talianskych vojsk a absolútnou nadvládou Luftwaffe vo vzduchu ustupoval Anzac zbor spolu s Britmi smerom od hranice Grécka s Juhosláviou k Aliakmonu a Thermopylskej línii až do oblasti Atén. 3.–28. 4. 1941 evakovali po mori do Egypta a na Krétu 50 000 mužov. Narýchlo zlepený britsko-novo-zélandsko-austrálsko-grécky armádny zväzok vytlačil z ostrova nepriateľský útok z 20. 5. 1941 bravúrnou ope-ráciou elitných jednotiek nemeckých výsadkárov. O 6 dní začali evakuovať aj z Kréty. V surových podmien-kach neprežilo zajatie 242 Austráľčanov. Porovnaj http://www.defence.gov.au/army/ahu/history/world_war_ii_middle_east.htm; www.awm.gov.au/encyclopedia/pow/ww2/index.htm.

24 Následkom vstupu Japonska do vojny 7. 12. 1941 boli 6. i 7. pešia divízia stiahnuté späť do Austrálie. Vláda dala zmobilizovať 7 miliónnych divízií a v januári 1942 dala súhlas na zmenu priestoru bojového nasadenia 1. armádneho zboru (6. a 7. divízia) zo Stredného na Ďaleký východ. Približne v rovnakom období posilnili vo-jenskú posádku v prístave Port Moresby na Papue-Novej Guinei 2 prápory milície a ďalšie armádne sily. Po páde Singapúru 1. armádny zbor redислоkovali do Austrálie. 9. divízia zostala na Strednom východe. Koncom mája 1942 posilnené vojská Osi začali ďalšiu protiofenzívu v Západnej púšti, okolo 20. – 21. 6. znovu doby-li Tobruk. Spojenci ich zastavili až po 3 dňoch trvajúcich intenzívnych zrážkach pri obrannej línii El Alamej-nu, iba 90 km od Alexandrie. 9. divíziu, ktorá sa v tom čase preskupovala a očakával ju transport do Austrá-lie, muselo britské velenie stiahnuť a okamžite presunúť k El Alamejnu. 10. 7. austrálske jednotky operovali

nály obrazov (maľby, kresby, skice), autormi ktorých sú jednak renomovaní umelci, jednak bývalí väzni. Životné podmienky vojnových zajatcov v japonských a talianskych táboroch boli neporovnateľné – ku prospechu Ríma. Austrálski zajatci na úteku hľadali útočisko najmä vo Švajčiarsku, Juhoslávii a Francúzsku. Po vypadnutí Talianska z Osi zajatých Austráľčanov redislokovali prevažne do Stallagov v Nemecku (napr. väzenie v prísne stráženom stredovekom hrade Colditz). Ich životné a zdravotné podmienky sa tam rapidne zhoršili.

Galéria 1. svetovej vojny sa rozsahom takmer vyrovná Galérii druhej vojny, obsahom ju možno aj predčí. Predovšetkým syntetickejším nadhľadom, s akým pokrýva anabázu jednotiek austrálskeho 1. AIF²⁵ vo Veľkej vojne na západnom a východnom fronte, na Strednom východe, i vzdialenejších ázijských bojiskách. Ak ju porovnáme so scenárom expozičie 1939 – 1945, pôsobila na mňa zovretejším a ucelenejším dojmom. Pre Západnú Austráliu je silnou štátno-historickou udalosťou 1. november 1914, keď z úžiny Kráľa Juraja v prístave Albany vyplávala do vojny flotila 36 transportných lodí za sprievodu troch bojových krížnikov, na ktorých bol odtransportovaný 1. AIF do Suezského prieplavu. Do 1. pešej divízie (veliteľ – genmjr., neskorší Sir W.T. Bridges) a 1. ľahkej jazdeckej brigády (plk., neskôr genpor. Sir H. Chauvel) sa podarilo zmobilizovať za necelé 3 mesiace 20 000 dobrovoľníkov. Dominantným motívom však je, akože inak, slávna bitka o polostrov Gallipoli v západnom Turecku (turecky Gelibolu), oddeľujúcom Egejské more od čiernomorskej úžiny Dardanely. Lokalita a 10-mesačné boje sa vryli do austrálskej pamäti vojen a odboja, ale i medzi jednoznačne pozitívne národno-štátne historické tradície, vrátane bojovej tradície ozbrojených síl a oficiálnej propagandy, ako bezkonkurenčne najvýznamnejší symbol, medzník, kľúčová udalosť moderných austrálskych dejín. Tzv. *Anzac Day*, výročie vylodenia britsko-francúzsko-austrálsko-novozélandských vojsk v Gallipoli 25. apríla 1915, je v Austrálii dodnes štátnym sviatkom a určite jedným z najviac uctievaných.²⁶ V prvej útočnej vlne námorného

na čele spojeneckého protiútok. 30. 8. jednotky Osi znovu zaútočili, ale Spojenci ich rozdrvili v bitke o Alam Halfa. Nemecký generál F.-W. von Mellenthin neskôr opísal túto akciu ako „začiatok obratu vo vojne v púšti“. 23. 10. 1942 Montgomeryho 8. britská armáda rozvinula strategický protiútok pri El Alamejne. V bitke, ktorá vyvrcholila o týždeň neskôr, sa britsko-dominantné jednotky mohli oprieť o výsledky útoku 9. divízie smerom na sever k Stredozemnému moru. Austráľčania pre nich vybojovali a držali úzky postupový koridor, hrdinsky odrazil celú vlnu masívnych nemeckých protiútokov. Britské tankovo-obrnené zväzky prerazili týmto koridorom do chrbta protivníkových vojsk a hrozbou obklúčenia ich donútili od 9. 11. 1942 k všeobecnému ústupu. Tento prenikavý úspech dovolil uvoľniť, stiahnuť z frontu, nalodiť a presunúť 9. divíziu konečne domov do Austrálie, kam dorazila vo februári 1943. Boje o Tobruk a El Alamejn dali vyniknúť jednému z austrálskych top hrdinov druhej vojny genpor. Sir L.J. Morsheadovi. Porovnaj http://www.defence.gov.au/army/ahu/history/world_war_ii_middle_east.htm; tamže, ...ii_sw_pacific.htm; COOMBES, D.: *Morshead*. South Melbourne 2001.

25 1914 – 1918 sa v organizácii 1. AIF vyskytovali tieto vyššie armádne jednotky a zväzky: 1. – 5. pešia divízia, 2. horské divízie – *Anzac Mounted Division* a *Australian Mounted Division*, 4 armádne zbory: *Australian and New Zealand Army Corps, I a II Anzac Corps, Desert Mounted Corps*. Bližšie pozri napr. [http://en.wikipedia.org/w/wiki.phtml?title=Australian_Imperial_Force_\(1st\)](http://en.wikipedia.org/w/wiki.phtml?title=Australian_Imperial_Force_(1st)).

26 Teda čosi ako SNP na Slovensku, ale bez jeho kontroverzného, pre niektoré menšinové zložky spoločnosti neprijateľného odkazu.

Deň víťazstva v Európe (*Victory Day in Europe – VE Day*) nikdy nebol ani len medzi pamätnými dňami v austrálskom kalendári. Vieme, že Československo si ho pripomínalo podľa vzoru Moskvy 9. 5. 1945. Po páde komunizmu ho v bývalom východnom bloku vymenili za dátum 8. máj, bežný na Západe. V nástupníckych štátoch po ZSSR zostal ako *Deň победы* 9. máj napr. v Rusku, Bielorusku, na Ukrajine. Austrália si ponechala medzi pamätnými dňami koniec 1. svetovej vojny – Deň prímeria 11. 11. 1918 (*Remembrance* alebo *Armistice Day*). Tento sa dnes už pretavil do pietnej spomienky na vojakov padlých vo všetkých vojnách, resp. účastníkov ozbrojených konfliktov všetkých čias, ktorú v USA po roku 1945 premenovali na Deň veteránov (*Veterans Day*). Problémy s numerológiou osláv ukončenia 2. svetovej vojny však majú aj na druhom konci sveta i na opačnej pologuli voči starému kontinentu. Za Deň víťazstva Spojencov nad Japonskom (*Victory over Japan Day – VJ Day*), resp. koniec vojny v Pacifiku (*Victory in the Pacific – VP Day*), sa všeobecne pokladá 15.

výsadku bola o 3. h ráno 3. austrálska pešia brigáda. Akronym ANZAC patrí nielen zmiešanému expedičnému zboru (*Australian and New Zealand Army Corps*), ale označenie Anzac sa už navždy spojilo s menom bojovníka – príslušníka tohto zboru v 1. svetovej vojne a vôbec austrálskeho a novozélandského vojaka všeobecne, účastníkov 2. svetovej vojny nevynímajúc.²⁷

20. decembra 1916 britské hlavné velenie odtrúbilo tragickú, v podstate bezúspešnú kampaň na Gallipoli. Napriek prejavenej hrdinstvu stála austrálske jednotky krutú daň: 19 000 ranených a 8 500 mŕtvych. Konečná evakuácia 90 000 mužov (dovedna 142 000), 4 500 koní a oslov, 1 700 vozidiel a 200 diel bola majstrovským taktickým manévrom Spojencov. Doslova pod nosom nič netušiacej tureckej armády sa im podarilo najprv zakopať na morských plážach, potom „ujst“ z posledných obranných postavení na more a odplávať na prisunutých lodiach. Táto epopeja bojov s Turkami je v AMWA pretavená okrem dvoch desiatok vitrín až do troch diorám (opustené zákopy v Gallipoli, terénny model bojiska pri jaskyni Anzac, Gallipoli z prízemného pohľadu radových pešiakov – zákopníkov *diggers* a ako tam žili). Biografický profil britského genpor. Sira W.R. Birdwooda, druhého veliteľa (od decembra 1914 v Egypte) I. Austrálsko-novozélandského armádneho zboru v Gallipoli, kde vystriedal austrálskeho genmjr. Sira Bridgesa podľahnúvšieho zraneniam od tureckého snajpera, poľudšťujú osobné predmety z pozostalosti venované jeho rodinou. Vyváženú personifikáciu západného frontu reprezentujú velitelské náprotivky Birdwooda – genpor.

august 1945. Po vpadnutí Červenej armády do Mandžuska a zničení Hirošimy a Nagasaki americkými atómovými bombami, vtedy cisár Hirohito zverejnil v rozhlase porážku krajiny a nariadil všetkým zložkám vlastných ozbrojených síl, aby okamžite zastavili paľbu. V Japonsku sa však za koniec vojny v Pacifiku považuje už 14. august, keď vláda v Tokiu prijala kapituláčné podmienky Spojencov a odstúpila. Presne v polovici augusta 1945 občania po celých USA, Veľkej Británii a Austrálii oslavovali víťazstvo nad nenávidenými Japončikmi – *Japs*. Dnes si Austrália či USA pripomína radšej 2. september 1945 – nie iba ako konečnú porážku Japonska, ale vlastne koniec celej 2. svetovej vojny. Je známe, že protokol o bezpodmienečnej kapitulácii Japonska podpísali v tento deň na palube bitevnej lode Missouri, kotviacej v Tokijskom zálive, americká delegácia na čele s hlavným veliteľom spojeneckých ozbrojených síl na Ďalekom východe a veliteľom spojeneckých vojsk v strednom Tichomorí (gen. D. MacArthur, admirál Ch.W. Nimitz) a japonskí predstavitelia vedení ministrom zahraničia a náčelníkom generálneho štábu armády (M. Šigemicu, gen. J. Umezu). Podpisy pripojili tiež zástupcovia ďalších ôsmich spojeneckých veľmocí: Číny, Veľkej Británie, ZSSR, Austrálie, Francúzska, Holandska, Nového Zélandu a Kanady). Austrálskym signatárom nebol nik iný, ako gen. Sir T.A. Blamey. Blamey sa stal prvým vojacom v Austrálii, ktorého povýšili do hodnosti poľného maršala (1950 na smrteľnej posteli vo Všeobecnej repatriáčnej nemocnici v Heidelbergu). Jeho vojenská kariéra bola vskutku závažná! Do armády vstúpil v roku 1906. Pri vypuknutí 1. svetovej vojny mal hodnosť kpt., bojoval v Gallipoli a vo Francúzsku, ale na jej konci už bol vo veku 33 rokov brigádnym generálom vo funkcii náčelníka štábu gen. J. Monasha, veliteľa II. Anzac zboru v Európe. Roku 1925 odišiel do výslužby a do roku 1936 bol hlavným náčelníkom polície vo Viktorii. Z vysokých velitelských a štábnych funkcií počas 2. svetovej vojny hodno uviesť, že velil 6. austrálskej divízii, Austrálskemu armádnemu zboru na Strednom východe, Anzac zboru v Grécku, bol zástupcom hlavného veliteľa Spojeneckého velenia na Strednom východe, 1942 sa stal hlavným veliteľom austrálskych ozbrojených síl a veliteľom pozemných vojsk Spojencov v oblasti Juhozápadného Pacifiku. V posledne menovanej funkcii priamo podliehal hlavnému veliteľovi juhozápadnej tichomorskej oblasti gen. D. MacArthurovi, ktorú formálne zriadil Výbor náčelníkov spojeneckých štábov 30. 3. 1942. Bližšie pozri *Chronicle of Australia*, ref. 10; HETHERINGTON, J.: *Blamey, Controversial Soldier*. Melbourne 1983; HORNER, D.: *Blamey*. Sydney 1998; GALLAWAY, J.: *The Odd Couple*. St. Lucia 2000.

27 Legendarizáciu „anzakov“ si možno predstaviť asi tak, ako keby sa tradícia čs. legionárov 1914 – 1918 pestovala nepretržite až do rozpadu ČSFR s prvorepublikovou intenzitou. V národnej a vojenskej mytológii Austrálie je súběžne zakorenený kult tzv. *Diggers*. <http://www.ausmil.com/users/anzacs>; www.anzacday.org.au; www.anzacday.net; www.anzacs.org; www.anzacs.net; www.worldwar1.com/sfanzac.htm; awm.gov.au/com-memoration/anzac/anzac-tradition.htm; SEAL, G.: *Inventing Anzac*. Brisbane 2004; FOX, Ch.: *Anzac Legend: a mix of history, myth and reality*. In: *West Australian*, 1.4. 2006, s. 61. Webstránka www.diggerhistory.info, *An unofficial history of the Australian & New Zealand Armed Services*, mala k 30. 8. 2005 dovedna 1 992 strán. Obdobne ako slovenská a česká vojenská tradícia diferencuje medzi prvým a druhým odbojom, jej náprotivok u „protinožcov“ rozlišuje prvú a druhú vlnu anzakov. Porovnaj www.diggerhistory2.info.

A.J. Godley na čele II. Anzac zboru a jeho nástupca genpor. Sir J. Monash (od mája 1918), resp. Birdwood neskôr ako veliteľ I. Anzac zboru.

Turecká armáda bola urputným protivníkom Austrálčanov aj v horských a púštnych oblastiach mnohých krajín Blízkeho a Stredného východu (Egypt, Suezský prieplav 1915, Sinajský polostrov, Romani, Magdhaba, Rafa, Palestína – 1. a 2. bitka o Gazu, Beersheba, Jeruzalem, Jericho, Es Salt, Megiddo, Ammán, Sýria). V extrémnych geograficko-klimatických podmienkach sa vynikajúco uplatnila Anzac horská divízia zložená z troch austrálskych ľahkých jazdeckých brigád. Palestínskemu frontu na Sinaji, cez Sýriu až po Transjordansko v rokoch 1916 – 1918 sa v expozícii taktiež dostalo užšej pozornosti. Odstavená klimatizácia a naplno pražiacie reflektory vyvolajú v návštevníkovi múzea dokonalú ilúziu vyprahnutého, nehostinného regiónu v dioráme austrálskeho kavaleristu z 10. ľahkej jazdeckej divízie, ktorý vedie za uzdu svojho koníka púštnym bojiskom v Palestíne. V histórii Austrálskeho leteckého zväzu 1912 – 1919 sa oboznámi s prieskumnými a pozorovacími letmi i vzdušnými súbojmi letcov z krajiny pod Južným krížom od Stredného východu, cez Mezopotámiiu, až po Novú Guineu a ďalšie lokality v indonézskom súostroví. Príspevok žien k vojnovému úsiliu zobrazila výstavka *Ošetrovateľská služba Austrálskej armády 1914 – 1919*. Austrália vyslala do Európy dovedna 5 poľných nemocníc.

Západný front nie je v žiadnom ohľade expozične podcenený. Menej ho spomínam iba ja, pretože európske bojisko je slovenskému čitateľovi predsa len azda viacej známe z historických prác, filmov, i šancou navštíviť perfektné múzeá a bývalé bojiská, predovšetkým vo Francúzsku, Nemecku či v štátoch Beneluxu. Po presune do Francúzska v marci 1916 sa potýkalo s protivníkom z cisárskej armády wilhelmovského Nemecka 5 austrálskych divízií (1. – 5.). Vynikli chrabrosťou, ale aj značnými stratami na životoch i zajatých pešiakoch, jazdcoch a delostrelcoch v prvej ofenzíve na rieke Somme v lete 1916 (5. divízia bojujúca po boku 61. britskej divízie stratila 19. 7. pri Fromelles za 27 hodín 5 533 dôstojníkov a vojakov; za 16 dní bitky pri Pozieres v júli – auguste mali 1., 2. a 4. divízia vyše 16 000 mŕtvych), v bojoch o Bapaume, mestečká Bullecourt a Messines, v útočných operáciách pri Yprés a na Hindenburgovej línii v máji 1917. V diorame z bitky pri dedinke Pozieres ma upútala armádna cisterna na vodu, uložená na drevenom povoze, ktorý ťahali kone. Vyrobila ju firma J.A. Lawton&Sons v hlavnom meste Južnej Austrálie Adelaide, údajne v tom istom roku 1916. Takže si neviem dosť dobre predstaviť, ako sa mohla pri vtedajších možnostiach a kapacitách lodnej prepravy dostať tak rýchlo z južnej pologule až na front vo Francúzsku.

Dôstojnú a zároveň atraktívnu bodku za Veľkou vojnou dáva podzemná **Galéria zákopov 1. svetovej vojny**. Vznikla šikovnou, finančne nie príliš nákladnou rekonštrukciou pivničných priestorov a muničných skladov. Zjavne v nej prevažuje pozičná vojna so zákopovými scénami zo západného frontu 1915 – 1918. V marci –apríli 1918 austrálske armádne zbory zohrali zvlášť dôležitú úlohu, keď zabránili protivníkovi dobyť Amiens, Hazebrouck a Villers-Brettoneux. Počas záverečných útokov spojeneckých vojsk Dohody boli nasadené v bitkách o Mont St. Quentin, Albert, pri prerážaní Hindenburgovej obrannej línii. Ich bojové straty sa v zákopovej vojne 1916 – 1918 vyšplhali na 181 000 osôb, z toho vyše 46 000 padlých, 114 000 ranených, 16 000 zasiahnutých otravným plynom a skoro 4 000 zajatých. Takisto ako v prípade 2. svetovej vojny je temer dokonale a súhrnne podchytená i v tomto bloku stálej výstavy problematika vojnových zajatcov. Celkový počet padlých na 1 000 mobilizovaných mužov dosiahol u 2. AIF koeficient 145, čo bolo najvyššie číslo spomedzi všetkých armád Britského spoločenstva národov.

Múzeum sa môže pochváliť pomerne rozsiahlou zbierkou okolo 55 kusov pozemnej bojo-

vej techniky a vojenských vozidiel. Z vystavovanej kolesovej a pásovej techniky by som rád upozornil aspoň na zopár vzácnejších, poprípade raritných exemplárov.²⁸

Obrnený šesťkolesový transportér *Saracen Armoured Personnel Carrier*, vzor 1 britskej výroby. Jeho produkcia pre armády krajín britského spoločenstva a Blízkeho východu kulminovala v 60. rokoch 20. storočia. Bol určený na prepravu 12 mužov (vrátane vodiča a veliteľa vozidla) s plnou pechotnou výzbrojou, pričom ho často používali aj prieskumné a iné špeciálne jednotky. Austrálska armáda mala zakúpených spolu 12 ks týchto vozidiel.

Stredný tank *M3 Grant Medium Tank* bol licenčným výrobkom amerického tanku *M3 Lee* v britskej verzii. Briti ho po prvý raz použili v roku 1942 na bojisku v Západnej púšti. Myslí, že to bolo na Sinajskom polostrove v pásme Gazy.

Obrnený pásak s ťažkou guľometnou výzbrojou *Machine Gun Carrier LP2/2A* sa v kraji protinožcov vyrábalo v štyroch štátoch od východného pobrežia až po západné: vo Viktórii, Novom Južnom Walese, v Južnej i Západnej Austrálii (v Perth). Vozidlo bolo skonštruované na podvozku britského *Bren Carrier* č. 2, vzor 1 a austrálskym ozbrojeným silám slúžilo 15 rokov (1941 – 1955).

„Životnosť“ štvormiestneho džípu s ľahkou lafetovanou bezzáklzovou puškou vzoru *Landrover Recoilless Rifle Carrier* bola proti predošlému typu vyše dvojnásobná. Pozemné vojská austrálskej armády sa s ním lúčili veľmi ťažko ešte na sklonku minulého storočia (1963 – 1996).

Z delostreleckej techniky ma zaujalo stredné delo kalibru 5.5 inčov (139,7 mm), ktoré Austráľčanom priamo dodával jeho výrobca vo Veľkej Británii od roku 1942. Modernejšie typy s elektronickým, resp. laserovým zameriavaním, ho plne nahradili až v prvej polovici 80. rokov minulého storočia.

120mm bezzáklzové delo *Recoilless Rifle Bat L1* vyvinuli vo Veľkej Británii po skončení druhej svetovej vojny. Uplatnenie našlo ako protitanková zbraň u delostreleckých oddielov.

105 mm kompaktnú húfnicu *Pack Howitzer L5* vyrábalo Taliansko ako účinný horský kanón a do služieb Kráľovského austrálskeho delostrelectva sa dostala v roku 1963. Austrálsky expedičný zbor ju používal ako podporný prostriedok pri útočných i defenzívnych operáciách pechoty v ozbrojenom konflikte indonézske-malajskom 1964 – 1965 a v južnom Vietname až do roku 1967.

Ľahký tank *M3 Stuart Light Tank* bol zavedený do výzbroje britskej armády v júli 1941 a do austrálskej v apríli 1942. V ťažkých pozemných a vylodovacích kampaniach ho používala napr. 1. obrnená divízia na Novej Guineji a v rozľahlom teritóriu juhozápadného Pacifiku.

Stíhacie obrnené vozidlo *Staghound Armoured Car T17E1* skonštruovala počas 2. svetovej vojny Chevroletova divízia automobilky General Motors Corporation v USA. Jeho produkcia sa obmedzila na obdobie 3 mesiacov (október – december 1943) v dosť limitovanej sérii, z čoho pramení jeho obľuba u zberateľov i muzeológov. V austrálskej armáde sa používalo do roku 1967.

Prieskumné obojživelné vozidlo *Ferret Scout Car* vzor 2 používali špeciálne úderné jednotky austrálskej armády, výsadkovej i námornej pechoty Kráľovského austrálskeho námorníctva RAN v období 1952 – 1971.

O kvalitách 3/4-tonového džípu *Dodge Weapons Carrier WC 51* s pohonom všetkých štyroch kolies, ktorý slúžil nielen na prepravu zbraní, munície, najrôznejšieho materiálu potrebného vo frontových líniiach, ale i živej sily, výrečne svedčí počet vyše 250 000 vozidiel

28 Ich fotografie pozri v http://www.armymuseumwa.com.au/gal/lery_vehicles.html.

vyrobených vo viacerých variantoch filiálkou americkej automobilky Dodge v Michigane. Anglo-americkí spojenci, ale tiež Červená armáda, ho úspešne používali tak vo vojnových operáciách proti Nemecku, ako aj armádam jeho koalíčných partnerov v Osi, vrátane Japonska v rokoch 1942 – 1945.

Pásový *CR1 Bulldozer* bol prvým vozidlom svojho druhu kompletne vyrobeným v Austrálii podľa licencie amerického *Caterpillar D7* z roku 1944, ktorý USA nasadili v Pacifickom operačnom priestore za 2. svetovej vojny.

Odmínovací pancierový ťahač *Land Mine Clearing Armoured Personnel Carrier M 113A1* sa uplatnil pri čistení obrovských mínových polí vo Vietnamskej vojne. Jeho hlavnou prednosťou bola rýchlosť a spoľahlivosť pri likvidácii nášľapných, časovaných a iných protipechotných mín.

Domacia firma International Harvester Company v spolupráci s The Army Design Department vyvinula, vyrobila a v rokoch 1966 – 1974 dodala austrálskej armáde 1410 nákladných poľných opravárenských vozidiel *Truck Workshop General Service*. 6-kolesový podvozok mal účinnú nosnosť 5 ton.

Letný prierez zvláštnymi typmi exponátov mobilnej vojenskej techniky uzavriem zástupcami troch značiek, z ktorých každá si už doteraz vydobyla svetoznáme postavenie v danej kategórii.

Dlhoročná tradícia výroby áut plus technologická variabilita získali americkej firme Studebaker v prvej polovici 40. rokov uplynulého storočia výhodné vojenské zákazky. Jej populárny robustný nákladniak *Studebaker Truck US6* dokladá produkčnú superioritu USA 197 000 vyrobených vozidiel tohto špecifického 6-kolesového typu pri mesačnom objeme 4 000 kusov áut a predajnej cene stlačenej v US dolároch na púhych \$ 3 005.²⁹

Jeep Willis, M.B., vyrobený v malosériovej zákazke v septembri 1944, prekvapí nadštandardnou výbavou do vysokohorského terénu, technickými finesami vo vylepšenom podvozku a pérovaním v tých najnáročnejších geografických i klimatických podmienkach.

Švédskemu protiletadlovému kanónu *Bofors 40 mm Anti Aircraft Gun* prischla medzi zasvätenými prezývka „Dinosaurus“. Jeho výrobu spustili Škandinávci ešte v roku 1932. Zlatou baňou pre Bofors potom bola tak 2. svetová vojna, ako i celá éra studenej vojny a dekolonizačných konfliktov až do konca 20. storočia.

Kanón môžeme dodnes vidieť vo výzbroji hliadkových člnov RAN.

Galéria po roku 1945 nás vtiahne do obdobia studenej vojny a bipolárneho rozdelenia sveta. Austrálska armáda vtedy hrala aktívnu úlohu v ozbrojených konfliktoch dekolonizácie, postkoloniálnej éry a éry *zadržovania komunizmu* vo viacerých krajinách a regiónoch Ázie, kde sa angažovala už počas 2. svetovej vojny³⁰, uvoľňovala „prežitie“ spojenecké putá s Veľkou Britániou a naopak ich posilňovala a rozširovala smerom k USA. Jej zástoj vo vojensko-politických operáciách v rámci paktov ANZUK, SEATO, alebo ANZUS, nebol vždy celkom jednoznačne iba na strane pokrokových síl. Pretransformovala sa na nástroj nových veľmocenských aspirácií Austrálie v Juhovýchodnej Ázii a Oceánii. Väčšinou úspešne

29 V niektorých príručkách o vojenských vozidlách americkej armády sa možno stretnúť s narázkami (odvodnými len z mena firmy?) o nemeckom pôvode rodiny a jej výrobného programu. Nie je na nich nič pravdy. Okrem spomenutého nákladného auta patrili cez vojnu k najžiadanejším artiklom závodov Studebakera ešte motory do obávaných bombardérov – „Lietajúcich pevností“ (*Boeing B-17 Flying Fortress*) a hojne využívané obojživelné pásové vozidlá *M29* a *M29C Weasel*.
<http://www.studebakermuseum.org>.

30 DENNIS, P.: *Peacemaking/Peacekeeping Southeast Asia 1945–46*. In: BERNIER, S. (ed.): *Peacekeeping 1815 to Today*. Quebec 1995, s. 362-370.

sa dokázala zhostiť sympatických úloh podporovateľa dekolonizačných hnutí a vzniku nových zvrchovaných štátov so svojom okolí, účastníka mierových, humanitárnych a iných špeciálnych misií OSN v 70.– 90. rokoch 20. storočia v Tichomorí, Ázii, Afrike, pri ochrane prírodných zdrojov v Antarktíde i v medzinárodných vodách oceánov a morí, pomáhala rozvojovým krajinám, ktoré boli postihnuté ťažkými prírodnými či ekologickými katastrofami. Inokedy zasa najvyššie politické a vojenské vedenie vmanévrovalo armádu spolu s letectvom a námornými silami do dosť nepopulárnej roly četníka západnej demokracie anglosaského typu v záujmovom regióne Austrálie a jej anglo-amerických spojencov. Táto sa v poslednom dvadsaťročí modifikovala do pozície „šerifa USA“ v ich úsilí uzurpovať si pozíciu jedinej super veľmoci v kritických sférach vplyvu v Ázii a Pacifiku, pri odrážaní agresíí diktátorských režimov či „hasení“ etnických vojen a konfliktov (Papua – Nová Guinea 1946 – 1975, Kuvajt – vojna v Perzskom zálive 1990 – 1991), bývalá Juhoslávia (Bosna – Hercegovina, UNPROFOR, 1992 – 1995), Rwanda (UNAMIR, 1994 – 1995), INTERFET + operácia *Citadel* – Východný Timor od 1999, operácia *Anode* – Šalamúnove ostrovy 2003), v súčasnej medzinárodnej koalícii vo vojne proti medzinárodnému terorizmu (Afganistan, Irak, operácie *Slipper*, *Catalyst* pri obnove Iraku 2003 – 2004), i v nasadzovaní proti medzinárodne organizovanej sieti obchodu s narkotikami či ilegálneho prístahovalectva, ktoré vyvoláva ostrú kritiku vládnej politiky doma i v zámorí, čo dolieha aj na plecía austrálskych ozbrojených síl.

Galéria po roku 1945 je provizórne umiestnená v pohyblivých vitrínach a paneloch „Vzdelávacieho centra Syda Jenkinsa“, pomenovaného na počesť prvého kurátora AMWA. Ako poslednému autonómnemu segmentu stálej expozície sa jej od roku 1999 ušlo miesto v prízemnom baraku vedľa strážnice pri vstupe do areálu kasární. Pôsobenie armády v nej nie je stvárnené, okrem pár výnimiek (napr. podiel na okupačnej správe Japonska 1946 – 1951 v *British Commonwealth Occupational Force* – BCOF³¹; skúšky britských jadrových bômb na ostrovoch Monte Bello, v oblasti tzv. Emu polí a dedinky Maralinga v Južnej Austrálii 1952 – 1957), ani len so štipkou predchádzajúceho kritickejšieho pohľadu. Prevláda tu dokumentárno-pozitivistický, navonok nezaujatý výber fotografií a trojrozmerného materiálu o.i. z Kórey: 3. Kráľovský austrálsky regiment (*3rd Royal Australian Regiment*, 3 RAR) v bojoch o kóty 410, 532, pri Kapyongu, Maryang San 1951; z Vietnamu: 4 RAR, 6. prápor v boji pri Long Tan 1966, boje 3. práporu o Nui Dat a dedinu Hoa Long 1968, 6. a 8. práporu o základňu úderného komanda Anzac pri Nui Dat 1970. V sprievodných textoch to sem-tam

31 Hlavným veliteľom BCOF bol austrálsky genpor. J. Northcott. Participácia v tomto multinárodnom zväzku Austrálii dala prvú skúsenosť z vojenskej okupácie suverénneho štátu, ktorý predtým porazila vo vojne. Za 6 rokov doň zmobilizovala spolu 45 000 mužov i žien. Spolu s Austrálčanmi ho tvorili 2. novozélandský expedičný zbor a Britsko-indická divízia. Okupačná správa USA v Japonsku sa opierala o 8. armádu. BCOF zodpovedal za oblasť západných prefektúr Šimani, Jamaguči, Tottori, Okajama, Hirošima a ostrov Šikoku. Na vrchole aktivít zabezpečovali austrálske jednotky v BCOF demobilizáciu, demilitarizáciu, povojnovú obnovu, stabilizáciu a rozvoj na území s rozlohou 57 000 km², kde žilo cez 20 miliónov obyvateľov. Rozhodujúcou zložkou austrálskych okupačných vojsk (kontingent 4 700 pešiakov, 5 300 vojakov podporných oddielov, 81. perut v RAAF – 76., 77. a 82. stíhacia letka Mustangov v sile 2 200 osôb, 130. austrálska nemocnica všeobecného lekárstva, 13 bojových lodí, dopravných a vyloďovacích plavidiel RAN nasadených ako súčasť Britskej pacifikkej flotily) bola 34. pešia brigáda zložená zo 65., 66. a 67. práporu. 2/3 z obdobia okupácie tvorili ozbrojené sily Britského spoločenstva výlučne austrálske jednotky. Od konca roku 1948 sa totiž britské, novozélandské a indické jednotky z Japonska celkom stiahli. BCOF rozpustili 28. 4. 1951. Bolo to presne rok predtým, ako spojenci ukončili okupáciu Japonska, keď 28. 4. 1952 vošla do platnosti mierová zmluva, ktorú s ním 8. 9. 1951 podpísalo 49 štátov na konferencii v San Franciscu. Značnú časť personálu BCOF hneď presunuli k vojsku Britského spoločenstva národov v Južnej Kórei. Zostala tam slúžiť i počas nadchádzajúcej kórejskej vojny Severu proti Juhu vo vojenskom kontingente, ktorý vyslala OSN. <http://www.anzacday.org.au/history/bcof/overview.html>; awm.gov.au/atwar/bcof.htm.

nenápadne „zaiskrí“ jemnými výhradami, alebo, a to častejšie, zložením poklony a obdivu predstaviteľom vojensko-politických špičiek, ktorí sa na riešení krízových situácií i vojenských konfliktov viac či menej aktívne podieľali.

Napríklad súčasnou úradujúcou hlavou štátu je v historickom poradí 24. generálny guvernér Austrálie P.M. Jeffery (vo funkcii od augusta 2003, 27. guvernér Západnej Austrálie 1993 – 2000). Ako vojak z povolania patril k veliacim dôstojníkom austrálskych jednotiek, ktoré operovali v Papue Novej Guinei, Malajzii, na Borneu, i vo Vietname. Vypracoval sa z funkcie veliteľa roty až na zástupcu náčelníka generálneho štábu armády. Oslnivú vojenskú kariéru genmjr. v. v. Jefferyho ovencila i funkcia veliteľa *Special Air Service Regiment*.³²

Najviac vypuklým príkladom novopečeného vojenského hrdinu je podľa mňa Gen. v. v. P.J. Cosgrove. V jeho priam čítankovom životopise, pochopiteľne, chýbajú anazkovské zásluhy, nakoľko patrí už k povojnovej generácii. V konfliktoch studenej vojny, ktoré už zaujali múzejné vitríny, sa v mladom veku nestihol vyšplhať vyššie než po funkciu veliteľa roty či útočného oddielu v Malajzii a v Južnom Vietname. Prednášal na Kráľovskej vojenskej akadémii *Royal Military College Duntroon* v Canberre, ale veliteľom 1. pluku 1 RAR, s ktorým pôvodne slúžil v Malajzii, sa stal až v časoch hlbokého mieru... Jeho štábne i náčelnícke posty vo vševojskových telesách a vyšších armádnych útvarov a zväzkov taktiež nenaznačovali budúcu žiaru generálskych hviezd. Tá paradoxne prišla až po odstránení bipolárneho rozdelenia sveta, ale ešte pred érou vojen proti terorizmu vedených USA. Vojensko-veliteľské i politické kvality a medzinárodný rozhľad, ktoré Cosgrove preukázal vo Východnom Timore, mu však „odrazu“ vydobyli také vysoké spoločenské uznanie a všeobecnú popularitu, aké v Austrálii nedosiahla žiadna iná vojenská osobnosť od skončenia 2. svetovej vojny. Po návrate do vlasti bol povýšený na genpor. a ustanovený najprv za hlavného veliteľa armády s kompetenčným dosahom na pozemné vojsko (*Chief of the Army*, 2000 – 2002) a potom i celých ozbrojených síl (*Chief of the Defence Force*, 4. júl 2002 – 3. júl 2005).³³ Dnes ako čerstvo penzionovaný generál, ktorý na vlastnú žiadosť opustil vrcholnú pozíciu v ozbrojených silách a údajne sa nechce ďalej venovať v nijakej forme vysokej politike, má hádam ešte lepšie predpoklady, aby jeho meno zapadlo medzi vojenské esá uplynulých dvoch storočí.

4. august 1914 – 11. november 1918 bolo do 1. AIF dovedna odvedených 421 809 austrálskych občanov. 331 781 slúžilo v zámorí. Údaje za námorníctvo nie sú k dispozícii. Vyčíslené straty v 1. svetovej vojne tvorili: 61 720 padlých, 152 000 zranených, 4 044 vojnových zajatcov. 3. septembra 1939 – 15. augusta 1945 odvieďli 993 000 občanov (691 400 mužov a 35 800 žien v 2. AIF a milíciách, 45 800 mužov a 3 100 žien v RAN, 189 700 mužov a 27 200 žien v RAAF). 575 799 z nich slúžilo v zámorí mimo územia kontinentálnej Austrálie, z toho asi 400 000 v pozemnej armáde. Vojenské straty v 2. svetovej vojne zahrnujú: 39 366 padlých (26 097 armáda, 2 208 RAN, 11 061 RAAF), 66 553 zranených priamo

32 Elitný výsadkový pluk špeciálnych služieb bol vytvorený a dislokovaný v roku 1957 v Perth. Odvtedy dodnes sídli v Campbellových kasárňach v mestskej štvrti Swanbourne. Oddiely SAS sa používajú v najdelikátnejších operáciách vojenského spravodajstva a prieskumu bojom. Vyvíjajú zväčša samostatnú, prísne utajovanú činnosť v oblasti taktickej a strategickej špiónáže, úlohy prepadových kománd, sabotážno-diverzné akcie hlboko v nepriateľskom tle. V posledných dvoch desaťročiach SAS slúži austrálskej vláde aj ako krajné riešenie (*last resort capability*) pre ukončenie krízových a teroristických situácií doma i hocikde vo svete. Podrobne HORNTER, D.: *SAS: Phantoms of War*. Crows Nest 2002; FARRELL, J.H. (ed.): *Specwarops*. 1. časť. Rocklea 2002; MALONE, M.J. (ed.): *SAS*. Claremont 1997. Útvar si vytvoril vlastnú historicko-muzeologickú zbierku. Prehliadku povoľuje jeho veliteľ a náčelník štábu. Zbierka dokumentuje organizačný vývoj, výcvik a odtajnené pohotovostné zásahy 1. roty SAS, regimentu RAR, až po súčasný pluk SASR. <http://www.defence.gov.au/army/ahu/museums.htm>.

33 MacDOWELL, R.: *Inside Story*. Brighton 2001, 1. kap.; Australian of the Year 2001.

v bojových akciách, 8 184 vojnových zajatcov z bojov proti Nemecku (265 zahynulo v zajatí) a 22 376 proti Japonsku (8 031 zahynulo v zajatí). Totálne bojové straty, vrátane padlých, dosiahli 136 479 osôb vo všetkých zložkách brannej moci. Do vojny v Kórei 29. 6. 1950 – 27. júla 1953 Austrália vyslala 17 164 vojakov (10 657 armáda, 1–3 RAR, 4507 RAN, 2 000 RAAF). Jej straty dosiahli 339 mŕtvych (258 padlých priamo v boji), 1 216 ranených, 4 nezvestných (pravdepodobne boli tiež zabití), 23 vojnových zajatcov. Celkový počet Austráľčanov, ktorí sa zúčastnili vojny vo Vietname 3. augusta 1962 – 1. januára 1973, dosiahol okolo 60 000 ľudí (50 001 vojakov, 42 700 armáda, 2 825 RAN, 4443 RAAF). Takmer 1/2 pripadla na zmobilizovaných vojakov prezenčnej služby a zálohy. Registrovaný sumár dosiahol okolo 520 padlých a 2 398 ranených. Najvyšší počet mužov v zbrani – 7 672, pôsobil vo Vietname v roku 1966. Austrálske ozbrojené sily dodnes pôsobili v zhruba štyridsiatich operáciách na udržanie mieru. Pri celkovom počte okolo 15 000 nasadených mužov i žien vyniknú extrémne nízke straty na životoch – iba 10 mŕtvych.³⁴

Vyššie citované štatistické dáta som použil na ilustráciu zložitých a vzhľadom na „iba“ 150 rokov vojenstva i 100-ročnú tradíciu prekvapivo bohatých dejín Austrálskej armády. Tieto sú jedinečnou výslednicou koloniálnej expanzie západnej anglosaskej civilizácie, jej modernizačnej a imigračnej transformácie v 20. – 21. storočí, multikulturálnej interakcie s aboridžinálnym domorodým obyvateľstvom, ako aj s národmi a krajinami juhovýchodnej Ázie, v geopolitickom fokuse, v ktorých sa Austrália pohybuje smerom k mocnosti stredného rangu (*middle power*). Armádne múzeum Západnej Austrálie ponúka návštevníkom na závideniahodnej odbornej, estetickej, i výchovnej úrovni dôverný ponor do špecifik vojenko-obrannej a bezpečnostnej problematiky, ktorými rozlohou najväčší štát (kon)federácie prispel a prispieva do klenotnice národných i svetových dejín vojenstva. Geografické, ľudské a materiálno-technické zdroje z krajiny austrálskeho „divokého“ Západu, keď už nestáli v popredí, tak nikdy nezostali v rozpore s rozhodujúcimi trendmi vývoja na bojovom poli či už v čase *horúcej vojny* alebo *ozbrojeného mieru*. Jej vojaci smelo vložili vlastný um, vedomosti, zdravie a státisíce obetí životov na oltár víťazných vojenských aliancií: Dohodovej (európoцентрицkej), ktorú zakalila 1., Spojeneckej (anglo-americkéj), ktorú zakalila 2. svetová vojna, a transnacionálnej (USA, OSN, juhoázijský a pacifický región), ktorá fungovala v čase a po skončení studenej vojny.

Úspešný boj pracovníkov, sponzorov a priaznivcov AMWA za zotrvanie v dôstojných vojenských priestoroch mi tak trocha pripomenul situáciu pred 10 – 15 rokmi na Slovensku. Múzeu sa po štyroch rokoch mimoriadne ostrej, ale zároveň efektívnej kampane, podarilo odraziť ziskuchtivé plány mocných podnikateľských lobby na vykúpenie jeho budov i pozemkov areálu a ich premenu na luxusný administratívno-bytový komplex. Dotlačilo miestnu i federálnu vládu k predĺženiu užívateľskej zmluvy so štátom na 99 rokov za symbolický nájomný poplatok, čím získalo nevyhnutný priestor i perspektívu pre ďalšie napredovanie a rozvoj. Aj tento prípad potvrdzuje, že nápady a poučenia môžu nové členské krajiny EÚ čerpať nielen od susedov v Západnej Európe, resp. od vzorov Made In USA, ale trebárs aj z málo známych riešení od „protinožcov“.

34 BEAUMONT, J. – JOSHI, V. et al.: *Australian Defence: Sources and Statistics*. South Melbourne 2001; http://awm.gov.au/research/infosheets/war_casualties.asp; www.pcug.org.au/~chowell/dps/ampsa.htm.